

O baroku u srednjoj Podravini

(NA PODRUČJU OPĆINA: LUDBREG,
KOPRIVNICA I ĐURĐEVAC)

U današnje vrijeme usavršenih tehničkih mogućnosti i brzog tempa života postajemo katkad radoznali kako se živjelo i radilo nekoć kad čovjek nije imao na raspolaganju ona sredstva koja ima danas. S bivšim generacijama mnogo je toga nestalo u nepovrat, pa o našem postepenom usponu na području znanja i umjenja uglavnom progovaraju preostala umjetnička ostvarenja. Njih ima svaki dio naše domovine, no u svakoj našoj pokrajini ima osebujnosti po kojima se razvoju umjetnosti ponešto razlikuje od onog u drugim krajevima. U ovom slučaju naša šetnja po prošlosti određena je vremenom i prostorom. Promatrat ćemo barok, tj. umjetničku djelatnost uglavnom iz 18. stoljeća. A prostorno ćemo se kretati od ludbreškog do đurđevačkog kraja, između ogranaka kalničkoga gorja i slikovito razglobljene niske i izdužene Bilogore i nemirnog toka hitre Drave, tj. srednjim dijelom naše Podravine. U tom je dijelu naše zemlje najveći grad Koprivnica, koja se vjekovima razvijala na raskršću puteva, pa i danas ima važnu ulogu kao privredno, političko i kulturno središte gornje Podravine. Da ne upadnemo kao padobranci odmah u 18. st., treba kazati nekoliko riječi o vremenu prije tog razdoblja.

Iz historije znademo da je prije razornih djelovanja osmanlijskih četa i pustošenja krimskih Tatara god. 1603.¹ u tom kraju nastajalo mnogo objekata obrambenog značaja s nizom kaštela i mnogo zidanih crkava. Taj niz raznolikih zgrada stvarao je zasebnu sliku, koja je iz ovog nizinskog kraja zau-

vijek nestala. Taj podravski kraj nije bio pokoren od turske vlasti. Nalazio se, doduše, unutar »Reliquia reliquiarum« Hrvatske, no njegov pogranični, neposredno ugrožen položaj diktirao je drukčiju izgradnju i drugi ritam razvoja od onih krajeva u zaleđu, po dalje od granice. Detaljni je studij pokazao da je tu napose od 17. pa sve do 19. st. nastajalo oko 45 crkava, koje bijahu građene drvenom građom. Kad sam 1960. god. krstarila tim krajem s prof. Brankom Lučićem i fotografom Ninom Vranićem da evidentiramo kakvih sve ima spomenika kulture u tom kraju i koji su to, neprestano se nametalo pitanje: što je tu nastajalo između gotike i baroka, tj. između dviju kulminacija arhitektonskih djelatnosti. Od srednjeg vijeka ostalo je malo: nekoliko zemljanih gradina, burg Đurđevac, koji je ostao neosvojen na rubu golemog osamljenog oceana štoono se sterao odavle sve do Perzijskog zaljeva, te nekoliko, kasnije pregrađenih crkava, kao što su župne: u Koprivnici, Ludbregu, Podravskom Kloštru, ili kapela u Podravskome Novigradu. Drvene crkve nismo zatekli više niti jedne. Zamijenile su ih stilske građevine iz doba baroka, klasicizma i historicizma.² Takva bilanca upućuje na to da budnije čuvamo ono vrijedno što je tu još preostalo, kako taj kraj ne bi dao krivu sliku da tu čovjek živi tek od jučer.

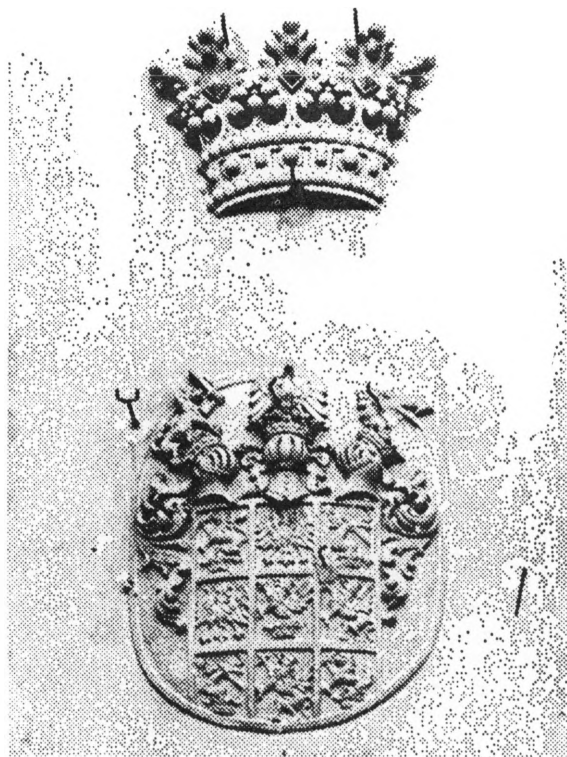
Nakon dugotrajnog ratovanja s osvajačkim turskim četama, obnova zemlje vršila se u znaku baroka, no u ovome kraju neujednačeno, jer najzapadniji dio ovog terena, koji se ovdje obrađuje, bio je unutar civilne Hrvatske, a ostali veći dio unutar Vojne krajine. Pa da vidimo kakve su potrebe imale tadanje društvene strukture tu uz Dravu. Feudalci su ostavili trag svoje djelatnosti u

dvorcima, parkovima, te crkvama na području civilne Hrvatske. Malobrojni građanski sloj gradio je svoje kuće i u doba baroka u obje zone drvenom građom, pa tek iz kasno-baroknoklasicističkog vremena postoji po koja zidana kuća, kao npr. u Legradu, Ludbregu ili u Koprivnici. Također i crkvena organizacija, pa čak i vojne vlasti u ovome su kraju još zadugo zadržali tradicionalni način građenja drvenom građom. Tek u drugoj pol. 18. st. počela je u većoj mjeri barokna zidana arhitektura istiskivati drvene crkve, kao i drvene župne kurije. U baroknome stilu gradile su se i opremale katoličke župne crkve i kapele, pravoslavne parohijske crkve i njihove filijale. I još je nešto karakteristično za ovaj kraj, a to je da su se podizali mnogobrojni kameni javni kipovi. Prema tome, u ovom kratkom prikazu bit će ukratko prikazani i svjetovni i crkveni spomenici, no od ove druge vrste ima ih sačuvanih daleko više, pa će o njima biti i više riječi.

Budući da su sve grane likovnih umjetnosti, kao i umjetnog obrta, bile povezane s arhitekturom, najprije ćemo govoriti o njoj. Od obimne graditeljske djelatnosti izdvojiti ću, dakako, u ovom sažetom pregledu samo značajnije primjere. No treba imati na umu da i sveukupni spomenički fond i svojom količinom, a ne samo kvalitetom progovara o tome kako je kultura tog vremena prodirala sve do zabitnih sela, te da i skromnija ostvarenja treba sačuvati u izvornome obliku, kako bi ona bila tumač tadanjih društvenih prilika.

Od svjetovne arhitekture spominjem nekoliko dvoraca, koji su podignuti u ludbreškome kraju, izvan područja Vojne krajine. U Velikom Bukovcu podigla je druga loza Draškovića Trakošćanskih prostran, jednokatni dvor izdužena tlocrta (sl. 1.) Nad glavnim je ulazom isklesan grb te porodice, koja je u doba ilirskog pokreta dala više rodoljubivih članova. On ima 9 polja (sl. 2.) pa ga zbog toga naš izvršni stručnjak za grbove B. Zmajić smatra heraldičkom rijetkosti. Pred dvorom su među ostalim dvije platane s opsegom od oko 450 cm. Kad se nekoć dolazilo u taj dvor okružen njegovanim parkom, morao je to biti lijep doživljaj, to više jer mu je unutrašnjost bila krcata umjetničkim djelima. Uglavnom bijaše izgrađen oko god. 1770.³

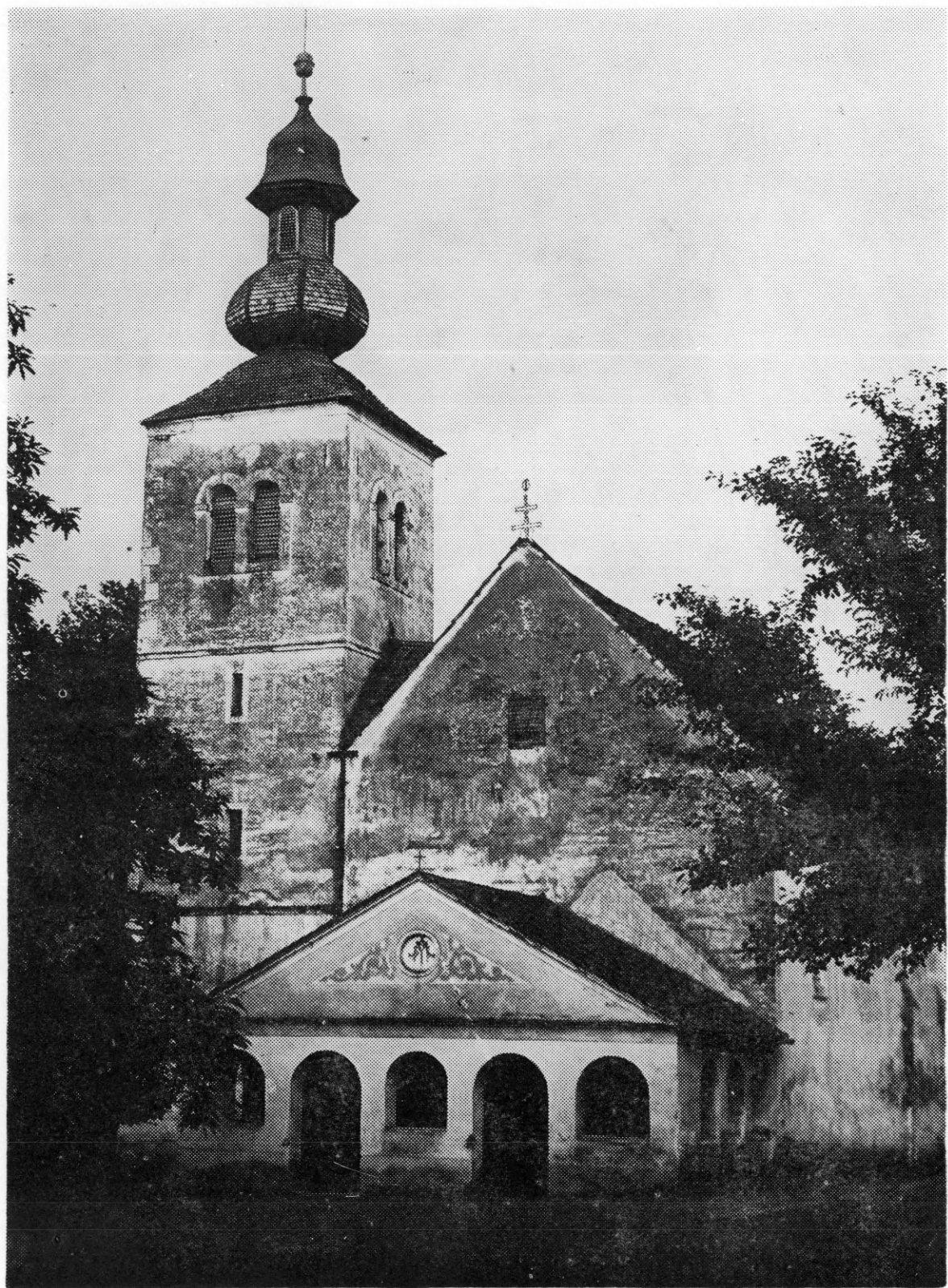
I u obližnjem Martijancu nastao je, u zapadnome dijelu sela, dvor u parku na dobru imućnih Patačića. Njega ovdje samo spominjem, jer je dobio današnji klasicistički izgled za novog vlasnika Đure Raucha,

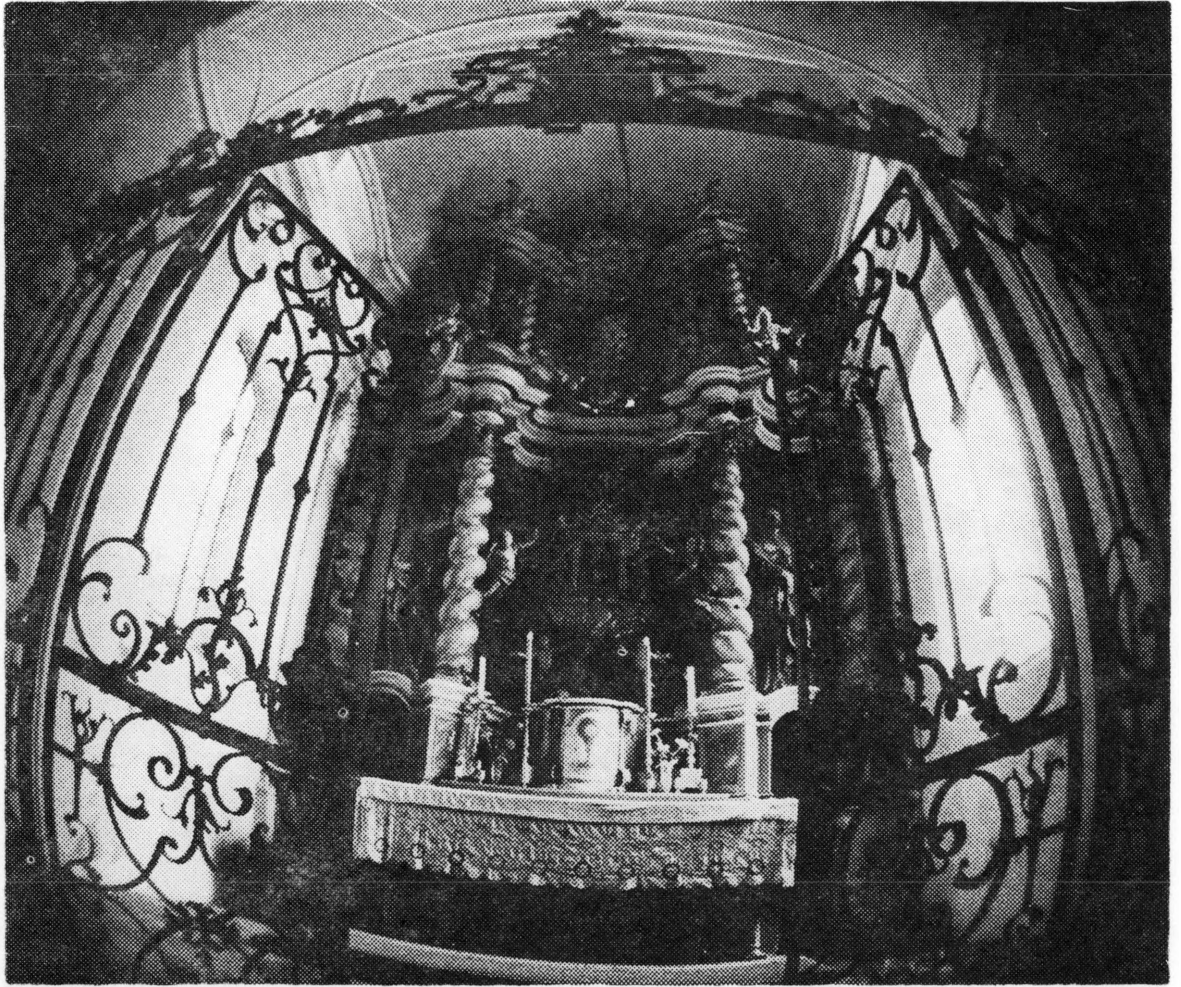

Sl. 2. Veliki Bukovec — grb Draškovića na dvorcu

Sl. 3. (iduća stranica) Močile, crkva (1700.)

koji mu je nadgradio kat i verandu sa stupovljem nad glavnim ulazom.⁴ Izrazite barokne oznake nema ni veliki kompleks bogatih feudalaca Batthyany-Strattmana u Ludbregu, nazvan »grad«. Na drevnom tlu antičke Ioviae sagrađen je prostrani dvokatni dvor zasnovan još na renesansni način u obliku četvorokuta s unutarnjim dvorištem te s baroknim i klasicističkim pojedinostima. Pred tim dvorom, gdje bijaše bujni park, još su dvije tlocrtno pačetvorinaste, dvokatne zgrade. U jednoj su od njih, kao i u dvorskoj kapeli zidane slike, o kojima će kasnije biti riječ.⁵

Sl. 4. Oltar Sv. Salvatora u franjevačkoj crkvi u Koprivnici

Manji su stambeni objekti župne kurije, koje su se dugo gradile drvenom građom. Od starijih zidanih sačuvane su npr. u ovom kraju u Kuzmincu, u Koprivničkim Bregima i u Podravskome Novigradu, koje dvije su iz početka 19. st. Osebjno je smještena župna zgrada u Koprivnici. Građena je god. 1779, godinu dana nakon potresa, da zamijeni onu iz 1659., građenu od pletera omazanog blatom. Zbog male parcele stisnuta je uz crkvu i podignuta na dva kata, pa je zbog toga svečana soba ili »palača« čak na drugom, umjesto na prvom katu.⁶

Ona svojim smještajem sjeća na one dane kad se racionaliziralo s prostorom unutar koprivničke tvrđave izgrađene po renesansnim planovima zbog obrane od turske sile. Unutar tvrđave isticala se tek po koja barokna zidana zgrada među drvenima, kao npr. Oružana, građena uz bedeme god. 1714.⁷ Navodim da je zapovjednik tvrđave M. Miškašević god. 1748. načinio manji urbanistički zahvat. Na trgu kod kapele sv. Florijana on je dao porušiti drvene kuće da na njihovome mjestu podigne zidanu kuću. No general Kleffeld preselio je 1765. u novo-

osnovani Bjelovar, pa je Koprivnica, koja je inače mnogo pretrpjela od vojnih vlasti, dođuše odahnula, ali i usporila svoj razvoj postavši uglavnom središtem obrtnika i trgovaca. A malog su građanina još zadugo zadovoljavale drvene kuće, među kojima se dizala po koja stilska zidana katnica kao npr. zgrada u kojoj je Muzej grada (1787.). Tako, eto, najvažnija urbana aglomeracija ovog dijela Podravine nije bila zahvaćena općim baroknim valom obnove, nego je svoj preobražaj uglavnom doživjela u 19. st., kako to bijaše npr. i na Kordunu.⁸

Značajnijim ostvarenjima ovoga kraja treba pribrojiti i prilog redovnika. Franjevci su, naime, po povratku u Koprivnicu uz svoju jednobrodnu crkvu sv. Antuna Padovanskog, s tornjem uz glavno pročelje, podignutu više u tradicionalnim nego u izrazito baroknim oblicima, gradili ujedno i samostan. Od 1675. do 1685. nastajao je pod vodstvom o. Ljudevita Laknera najprije prizemni, a 1729. na kat podignuti samostan. Od njege nakon god. 1923. postoji samo istočno krilo.⁹ A u tihoj udolini Lepavine, jugozapadno od Koprivnice sagrađeni su jednokatni, a inače sučelice crkvi, prizemni konaci manastira, tlocrtno u obliku izgužene pačetvorine.¹⁰

Obje koprivničke crkve, i župna i franjevačka nagovijestile su preobrazbu sakralne arhitekture ovog dijela Podravine, kad je zidano barokno graditeljstvo istiskivalo udomaćeno drveno. Ovdje je u doba baroka, uglavnom u 18. st., bilo građeno, odnosno pregrađivano četrdesetak crkava, koje se međusobno razlikuju i tlocrtno i u svom presjeku, odnosno volumenom. Pomoću tlocrtnih osobina možemo ih svesti na nekoliko osnovnih tipova, među kojima ću odabirati za razmatranje tek po koji primjer. Naći ćemo tu crkava pačetvorinaste lađe s poligonalnim svetištem, pačetvorinastih s trostranim zaključkom, pačetvorinastih sa zaobljenim svetištem, zatim i bez naglašenog svetišta, kao i centralni tip građevine.

Višestranično svetište uže od lađe, kakvo su često imale naše gotičke crkve, nalazimo kod onih građevina koje bijahu obnovljene na starim temeljima, kao npr. kod sv. Klare (nekoć sv. Kate) na groblju u Podravskome Novigradu ili u Rasinji kod župne crkve. No imaju ga i novopodignute zgrade koje su zamijenile drvene crkve, kao npr. u Kutnjaku, Močilama ili u Koprivničkome Ivanju.¹¹ Još 1700. god. spominje se u koprivničkim vinogradima u Močilama drvena, blatom omazana kapela sv. Marije. Oko nje su upravo podizali zidove današnje slikovite

Sl. 5. Lepavina, mjera za lukno u manastiru

crkve (sl. 3) kojoj uljepšava ambijent stari pitomi kesten s opsegom od oko 480 cm. Pred glavnim pročeljem s trokutastim zabatom kapela ima atrij, a pobočno smješten toranj nije još bio dovršen god. 1731.¹² Srodni tlocrt ima župna crkva Koprivničkog Ivanca, koja je od 1742. god. nastajala oko zgrade građene »od brvenja«, no njezin je zvonik smješten pred glavnim pročeljem, a k crkvi se prilazi zidanim slavlulukom s naslikanom Golgotom.¹³

Pačetvorinasti tlocrt s trostranim zaključkom imaju neke stare, pregrađene crkve kao u Podravskom Kloštru i u Križovljanu kraj Ludbrega, ali i nove. Takav tlocrt ima npr. u Koprivnici mala kapela Žalosne Marije na Grantulama (1737), kao i pravoslavna crkva u Glogovcu (o. 1789). Spomenuta crkva u Podravskome Kloštru dobila je prilikom obnove (koja počinje god. 1702.) dvije pobočne kapele tako da time tlocrtno ima oblik križa. Iz glavnog pročelja izdiže joj se zvonik (1787), s kapom baroknih oblika.⁴

I franjevačka crkva u Koprivnici imala je neko vrijeme sa svake strane lađe po jednu prigrađenu kapelu: s južne strane Marije Lauretane koju je dala podići 1692. god. Regina Barbara Altenbacher, a nestaje nakon potresa god. 1778., a sa sjeverne kapelu Salvatora, koja i sada postoji. Nad svodom tog četvorougaoznog prostora diže se mali tornjić. Kapela je od crkve odijeljena krasnom rešetkom od kovana željeza, a predstavlja najcjelovitiji barokni prostor — zajedno s oltarom — u ovom dijelu Podravine. sl. 4. Kapelu Otkupitelja ili Salvatora dao je po-

Sl. 6. Ludbreg, cinktar oko župne crkve iznutra (1779.)

dići god. 1745. generalat Varaždinski, no ne kao zavjet zbog kuge, kako se dosad držalo, nego, prema ispravcima o. P. Cvekana, radi zavjeta u ratu.¹⁵

Cjelovit pačetvorinasti tlocrt — osim župne crkve sv. Nikole u Koprivnici — imaju npr: kapela u ludbreškome dvoru, te u Subotici. Cjelovit prostor sa zaobljenim svetištem iste širine ima npr. poviše sela smještena pravoslavna crkva u Čukovcu, od koje je širok pogled na podravsku ravnicu, te skladna (sada nažalost zapuštena) kapela Žalosne Marije (oko 1770.) na istočnoj peri-

feriji Ludbrega s majstorski kovanim rešetkama od željeza na ulazu, kao i na prozorima. Meko oblikovan zabat s tornjićem nad glavnim pročeljem ukrašen je umjesto vazama motivom artičoka.¹⁶

No najviše crkava ovoga kraja jednobrodne su građevine sa zaobljenim svetištem, užim od lađe. U biti takav tlocrt imaju neke kapele građene na temeljima starijih crkava, kao npr. crkva u Prugovcu, manje kapele kao ona u mjestu Karlovec, ali i veće crkve, kao npr. u Imbriovcu, ili u Kuzmincu, kojoj se zvonik s lijepom baroknom

Sl. 7. Martijanec, pogled prema svetištu župne crkve

kapom izdiže nad birane nasade, kojima je okružena. One se ipak međusobno razlikuju u pojedinostima, tako da svaka od njih predstavlja osebujno rješenje. Kod nekih tlocrt obogaćuje raznoliki smještaj zvonika ili sakristije, ili pobočnih kapela, kao npr. kod crkve na Gornjoj Poljani ili u Sv. Đurđu Ludbreškom. Iznimka je u ovome kraju prostrana manastirska crkva Vavedenija Bogorodice u Lepavini, jer je građena od god. 1734. kao trobrodna građevina. Zvonik joj je dograđen tek 1770. god. U priprati je zapažena mjera za lukno od kamena u obliku pola bačve s obručima (sl. 5) (visina 47, a promjer 61 cm) s rupom na dnu, koja predstavlja rijetki primjer spomenika ekonomskog značenja u nas.¹⁷ Neke od crkava s polukružnim svetištem imaju toranj uz glavno pročelje, kao npr. parohijska crkva sv. Georgija u Velikom Pogancu, uz koju se razvila velika lipa s opsegom od oko 580 cm, pa u više faza građena kapela na Gornjoj Poljani, zatim u Selniku, u Hampovici, gdje se još 1787. god. spominje gotovo ruševna drvena kapela. Tako postavljen zvonik ima i mnogo pregrađivana župna crkva u Ludbregu, kod koje zbog jakih udaraca nizinskog vjetrova barokna kapa uvrh visokog tornja ima otvorenu lanternu, a dobila ga je 1804. god. i kasnobarokna župna crkva sa svođenim slavulokom do svetišta u Miholjancu.¹⁸

Pobočno smještene tornjeve imaju crkve u Sv. Petru Ludbreškom, koja na glavnome pročelju ima zaobljeni zabat, ili u Virju i u Hrastovljanu. Masivni zvonik župne crkve u Virju s lanternom na baroknoj kapeli te s malim otvorima na njegovoj prizmi, koji kao da još sjećaju na obrambenu funkciju, stoji uz bok kasnije sagrađene crkve (1832/33.) podignute za župnika I. N. Pfeifferberga. Prostrana kasnobarokna klasicistička crkva ima raščlanjenje glavnog pročelja već u smirenim linijama.¹⁹ Jedinствeno rješenje ne samo ovdje nego u čitavoj sjevernoj Hrvatskoj nalazimo na glavnom pročelju kapele sv. Benedikta u Hrastovljanu kraj Martijanca. Poviše portala sa stupićima unutar i poviše njega, crkveni zabat zaobljene barokne linije svršava volutom, a uz bok pročelja izdiže se osmerokutni vitki toranj, koji znatno nadvisuje crkvu.²⁰

Ima više jednobrodnih crkava sa zaobljenim svetištem kojima se izdiže zvonik iz njihovog glavnog pročelja, među kojima su istaknutije u Martijancu, Peterancu, Legradu, Koprivničkim Bregima i Đelekovcu. U Martijancu je zaslugom župnika Matije Vagyona sagrađena svijetla i prostrana crkva 1775. god. Među drvećem uz nju ističe se krošnjati divlji kesten s opsegom od oko

620 cm i vitki jablan s opsegom od oko 415 cm, kao sjećanje na vrijeme kad su umjesto gromobrana građevine štitila stabla koja ujedno znatno uzveličavaju ljepotu ambijenta.²¹ A skladna župna crkva u Peterancu spominje se od 1773. god. Na glavnom pročelju, raščlanjenom pilastrima, u nišama su kipovi sv. Petra i Pavla, na zabatu anđeli s trubljama, a portal razigranih linija, kakav rijetko susrećemo u doba baroka u Hrvatskoj, ima i ukrasne kugle.²² Građani Legrada, među kojima su najviše priloga dali Šimanovići, gradili su kao nasljednicu drvene zidane župnu crkvu sv. Trojstva, zaslugom župnika Petra Berke, školovanog u Beču. Posvećena je 1784. god. Lijepo profilirani zvonik s lanternom na baroknoj kapi izdiže se iz glavnog pročelja, dok u unutrašnjosti već ima više klasicističkih detalja. Blizu crkve je divlji kesten s o. 415 cm opsega i lipa s o. 340 cm.²³ Kasnobarokno-klasicistička crkva u Koprivničkim Bregima, do koje vodi aleja divljih kestena, građena je nakon rušenja drvene god. 1790. Još 1804. god. bila je bez tornja.²⁴ Takve stilske oznake ima i široko zasnovana župna crkva u Đelekovcu (oko 1792.), s lijepim proporcijama u odnosu na seoske kuće iz starijeg vremena. Još se god. 1787. tu spominje drvena, tada već dotrajala crkva po župna crkva sv. Vida uz glavnu cestu u Pito-mači, okružena drvećem. Jednobrodna građevina s polukružnom apsidom ima zaobljene bokove lađe i zvonik što se diže iz glavnoga pročelja s bogatim profilacijama. Pjevalište na dva stupa ima lijepu liniju izbočene ograde.²⁶ U Malom Bukovcu kasnobarokna crkva ima četverougono svetište sa spljoštenom apsidom, zagrađen trijem uz glavno pročelje nad kojim je tornjić. Ograđena je zidom koji zatvara mirni ambijent s travom, a nad ulazom u dvorište donedavna su bili slikovito smješteni barokni kameni kipovi.²⁷

Južno od sela Županec kraj Malog Bukovca prastari hrast nagoviješta da ćemo u šumi Križenčiji uz veliku crvenu bukvu naći grobnu kapelu obitelji Drašković. Kasnobarokna građevina s primjesama klasicizma sagrađena je kao crkva centralnog tipa u obliku križa, s plitkom kupolom nad lađom. Nad glavnim ulazom, u zvonik je ugrađena niša s lijepim kipom Bogorodice. Ispod kapele je kripta gdje su sahranjeni članovi spomenute plemićke obitelji, zaslužne — među ostalim — za unapređenje gospodarstva.²⁸ Pri kraju spominjem još izvanredni podvig baroknog graditeljstva ovoga kraja, a to je cintor koji je opasao proštenjarsku župnu crkvu u Ludbregu (sl. 6). Taj prostor

zatvoren zidom i trijemom s ritmom lukova na nizu oblih stupova u neku je ruku — među ostalim — da se suvremeno izrazim, i gostoljubivi kemp za hodočasnike koji su od vjeka ovamo izdaleka dolazili na proštenje. Barokni portal na ulazu s Marijinim kipom označen je godinom postanka 1779.²⁹

Poznata je činjenica da je arhitektura u doba baroka bila bogato opremljena u svojoj unutrašnjosti. Kod te opreme sudjelovali su raznovrsni majstori kao klesari, tesari, stolari, kipari, slikari, pozlatari, kovači, zvonoljevaoci itd. Da vidimo što je od važnijih ostvarenja preostalo do naših dana u kraju kojim se ovdje bavimo. Već je spomenut npr. lijepo klesan portal u Peterancu, no posvećivala se pažnja i izradbi vrata. Najbogatije su bila izrezbarena na ulazu župne crkve u Virju iz god. 1735.³⁰ Starinska drvena vrata s nekoć obljubljenim motivom kosih četvorina nalazimo na baroknim crkvama kao npr. u Peterancu, Koprivničkom Ivancu, ali i na klasicističkim, kao npr. u Hlebinama. Neka od njih još imaju originalne kvake i okove kao u Peterancu, Kuzmincu ili prihvate i brave, kao u Legradu. No najvještija djela kovačkih majstora ipak su željezne rešetke vrata franjevačke kapele Salvatora u Koprivnici (o. 1745.) (v. sl. 4 i u kapeli Žalosne Marije u Ludbregu (o. 1770.), gdje su i majstorski kovane rešetke na prozorima. Zanatska se vještina očituje i na križevima od kovana željeza, koji su postavljeni na crkvene krovove i tornjeve kao npr. u Močilima.³¹ Od ostalih željeznih predmeta podsjećam na mužare iz kojih se gruralo prilikom svečanosti. Ima ih npr. Drnje, a signirani primjerak kuhinjskog mužara iz 1777. god. ima koprivnički muzej od majstora Felta. Od kulturno-historijskih vrijednosti pažnje su vrijedne negve sužnjeva, sačuvane u Močilama, te u Molvama u kapeli sv. Marije. Klesari su pak za crkve isklesali raznolike kamene škropionice za blagoslovljenu vodu s motivom plastičnih kriški kao npr. za ludbreške crkve, za Hampovicu, a nalazimo ih i u crkvama 19. stoljeća, kao u Virju, u Goli ili u Podravskim Sesvetama. U Đelekovcu takva je posuda na stupcu. U istu svrhu služe i bakreni kotlići, kao u Sv. Petru Ludbreškom. Lavo s kotličem je kod franjevaca u Koprivnici, a od kamena isklesan u sakristiji župne crkve u Ludbregu.³²

Vrijednost pojedine arhitekture znatno podiže zidno slikarstvo, koje uljepšava njezinu unutrašnjost. Na malim razdaljinama ovdje postoji značajna skupina takvih likovnih ostvarenja. U glavnoj zgradi dvora Rat-

thyányevih u Ludbregu mala je kapela oslikana god. 1753. zidnim i stropnim slikama majstora Mihaela Pecka iz Kaniže.³³ U Ludbregu se vjekovima poštivala krv Kristova, pa zbog toga ovdje nalazimo ikonografski rijetku scenu kako anđeli časte ostenzorij sa svetom krvi, pa grupu anđela sa sv. Trojstvom i evanđeliste. Sv. Luka prikazan je kao slikar s kistovima i paletom. (Autoportret majstora?) I u pobočnoj zgradi ima dekorativnih slika s vazama cvijeća, profanih sadržaja, popraćenih pikantnim epigramom.³⁴

Zidnim slikama ukrašene su i neke župne crkve. U svijetloj dvorani crkve Martijanca u svetištu je retabl glavnog oltara naslikan iluzionistički s likovima sv. Martina, Petra i Pavla, te s kraljevima Stjepanom i Ladislavom (sl. 7). M. Mirković-Belaj to je djelo pripisala slikaru Antonu Lerchingeru. Jarkim bojama na svodu je naslikano Uzašašće Kristovo s četiri evanđelista. Slike u toj crkvi spominje god. 1787. David Ivan Pižetty.³⁵ U Koprivničkom Ivancu naslikao je — prema D. Feletaru — Nikola Bolo, pavlin iz Lepoglave — umjesto retable oltara patrona crkve sv. Ivana Krstitelja zidne slike s nizom scena i ukrasa u rokoko stilu u plavo-žuto-zeleno-bijeloj skali boja.³⁶ I dok su u te dvije crkve oslikane samo svetišta, u Kuzmincu je čitava crkva od poda do stropa i po svodovima oslikana iluzionistički kasnobarokno-klasicistički sl. 8 na način bliz A. Lerchingeru. Tu ima niz scena iz života patrona sv. Kuzme i Damjana, maloazijskih liječnika blizanaca, koji su kao mučenici pogubljeni za Dioklecijana 303. god. Da je crkva lijepo obojena spominje se god. 1787.³⁷ A svetište u Legradu oslikano je s klasicističkim primjesama iz god. 1793.³⁸

Nakon pregleda o arhitekturi i o zidnim slikama, govorit ćemo o inventaru tih građevina. U dvorcima nema više nekadašnjeg bogatstva; tek se spominje kako je npr. u Velikom Bukovcu u doba Draškovića bilo — među ostalim, — stilskog namještaja, različitih umjetnina i predmeta povezanih s tom zaslužnom porodicom, kao i lovačkih trofeja.³⁹ Preostali predmeti s tog područja iz doba baroka očuvali su se u crkvama, osim nekoliko njih u svjetovnoj upotrebi kao što su npr. stolovi iz 17. st. u franjevačkom samostanu u Koprivnici, te intarziranih vrata njihovog refektorija i par kulturno-historijskih predmeta u Muzeju Koprivnice, kao što su npr. cinčani tanjur (o. 1789), cehovska tablica bačvara i stolara iz 1781., zemljani vrč koršu iz 1786. označen imenom: Josephus Daniel Lonchar sztojechi Vu drugi Vu liezi.⁴⁰

U crkvenoj opremi najvažnije mjesto zauzimlje oltar. Na toj složenoj umjetnini imali su sjajnu priliku da pokažu svoje znanje i umijeće raznovrsni majstori, a napose stolari, kipari, slikari i pozlatari. Danas još u ovome dijelu Podravine ima šezdesetak baroknih retabla oltara, a to znači da im je od vremena postanka broj veoma prorijeđen. Zato svaki od njih, pa i onaj najmanji, najjednostavniji predstavlja nenadoknadivu dragocjenost s kojom se ne smijemo poigravati, jer nadoknade za njih nema. Sve te raznolike, drvene nastavke ili retable oltara možemo uglavnom svrstati u četiri vrste. Ima kasnorenesansno-ranobaroknih retabla sa stupićima — tektonskog tipa, koji su zasnovani u ravnoj liniji, ima ih ranobaroknih, slobodno komponiranih bez stupića — atektonskog tipa, zatim onih koji su tipa tabernakul kod kojih dominira ta kućica za sveto otajstvo, te onih od ranobaroknih do rokoko s primjesama klasicizma, koji rasporedom svojih stupova stvaraju dubinu, a takvi su najraznolikiji i ovdje ih ima najviše. Najstariji retabl ovoga kraja sv. Antuna Padovanskog iz kraja 17. st., s kipovima suzdržanih gesta zatekla sam u Srijemu, južno od Lepavine. Njegovi su stupići opleteni lozom. Među plošno zasnovanim oltarima ističu se skladnošću i ljepotom oni u Prugovcu (1714.), te oltar sv. Ane s vješto rezbarenim akantusovim lišćem na krilima u Hrastovljanu (1716.). Među onima koji su načinjeni bez stupova ističu se retabli u grobnoj kapeli Virja, bogato ukrašeni vrpčastom ornamentikom (o. 1730.), a u Srijemu izrebaranim cvjetovima (1735). Tu idu i plošni (restaurirani) oltari u Drnju i pobočni elegantni oltari u Martijancu s rokokom ukrasima (o. 1775.) (v. sl. 7). Oltare tipa tabernakul nalazimo u Kuzmincu, (v. sl. 8), pa u Koprivničkom Ivancu, gdje je načinjena lijepa ograda s balusterima da dijeli svetište od lađe. Kod nas rijetko zapažene takve rokoko ogrede, koje su načinjene i kao pričesne klupe, ostvarene su pred oltarom tipa tabernakul i u Martijancu (o. 1775.) v. sl. 7) i s istim motivima pred glavnim oltarom u Močilama.⁴sl. 9.

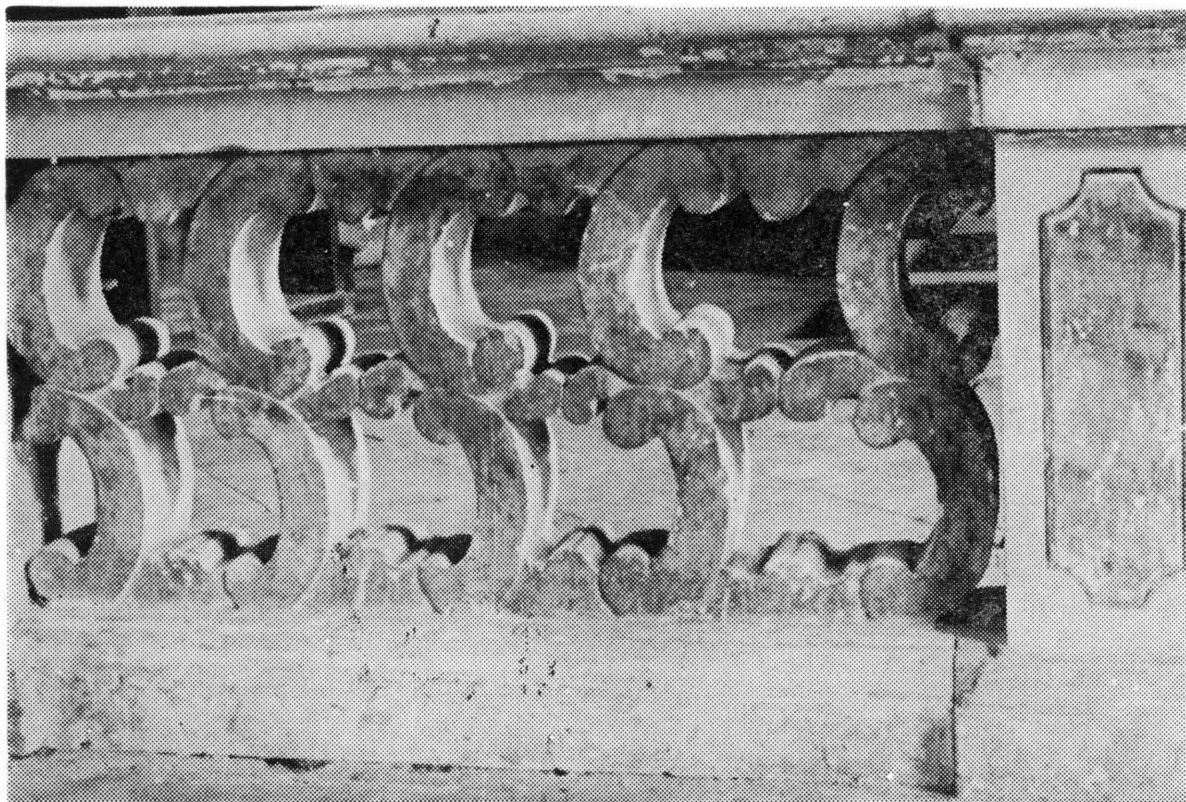
Svaki od preostalih četrdesetak oltara zaslužio bi kao umjetnička kreacija zasebni opis. No ovdje ću odabrati samo najznačajnije, ili one što tumače razvoj ovog tipa retabla koji rasporedom stupovlja stvaraju dubinu. Veliki oltar takvog tipa ostvaren je u svetištu crkve sv. Marije u Močilama (o. 1714.), gdje su i ostali manji retabli načinjeni na taj, ali raznolik način. Lijepi oltar tog tipa Marije Magdalene s akantovim lišćem na krilima ima kapela u Gornjoj Poljani

(1716.), a tako komponirane oltare imadu npr. kapele u Kumovcu, u Križovljanu (o. 1738), pa kapela sv. Rozalije u Đurđevcu s tri oltara, koliko ima i kapela sv. Klare na groblju u Podravskom Novigradu s označenim godinama postanka 1745, 1747. (sl. 10) i 1748.⁴² Veliki retabl razigran u tlocrtu ima u svom svetištu župna crkva sv. Martina u Virju (o. 1738—1742) u kojoj je između pet baroknih oltara i onaj posvećen Salvatoru sa tordiranim stupovima. Takve snažno tordirane stupove u srednjoj zoni, a manje i na gornjem dijelu, na atici, ima i jedan od najkvalitetnijih oltara zrelog baroka u tom kraju iz god. 1745., a to je oltar posvećen Salvatoru u ostoimenoj kapeli kod franjevaca u Koprivnici. (v. sl. 4). No najstariji je s takvim svrdlastim, no malim stupićima skladni oltarić u Srijemu iz god. 1736.⁴³ Od oltara s lijepo rezbarenim rokokom ukrasima navodimo one u Zablatju (o. 1765.), a ovdje spominjem i pobočne oltare kod franjevaca u Koprivnici (o. 1780.) zbog toga jer se znade da su ih radili fra Salomon Botzleiner Madžar iz Pečuha i kipar fra Peter Moricz, Franak iz Bamberga, koji je kao kipar 1770. stupio u red u Virovitici.⁴⁴ Istovremeno je nakon potresa (1778) varaždinski majstor Ivan Fakster popravljao franjevačku crkvu.⁴⁵

Kasnobarokno-klasicističkom vremenu pripadaju npr. pobočni oltari župne crkve u Legradu (iza 1793. do 1807), za koje se smatra da su od drvorezbara Matije Löbla, glavni veliki oltar u Peterancu (o. 1804), ili onaj u Subotici kraj Koprivnice.⁴⁶ I, što bismo dali da još i sada tu možemo pribrojiti i glavni oltar u Malom Bukovcu, koji je zla kob nedugo tome izobličila u času kad ga je dr Doris Baričević sretno spoznala kao odlični stručnjak za našu plastiku da je djelo vrsnog majstora Matije Galla iz Ormoža, kojem je više djela ostalo sačuvanih u Hrvatskoj nego u Sloveniji.⁴⁷ Uistinu, začudne se

Sl. 8. Kuzminec, župna crkva, zidne slike iz druge polovice 18. stoljeća (iduća stranica)

Sl. 9. Močile, ograda pred glavnim oltarom

stvari događaju, jer naše starine i umjetnine krađu, a neki nakupci za skupe pare preprodaju, a istovremeno poneki njihov vlasnik ili čuvar dopušta da se one premještaju, preliče obezvređuju na sve moguće načine, ili čak cijepaju, uništavaju, i ne sluteći možda da time postaje osiromašena ne samo njegova crkva, župa, nego i hrvatska, a katkad i čitava jugoslavenska javnost.

I na ovome području, kao i drugdje, u mnogo su slučajeva slike sastavni dio retable

oltara. Izdvojit ću ih samo nekoliko. Kakva bijaše »tabula lignea« s oltara 17. st. što često spominju vizitatori, pokazuje nam maniristički slikama scena Tri kralja u koprivničkome muzeju na daski debeloj 2 cm. Slike 18. st. slikane su na platnu često živom skalom boja. Ranobarokno vrijeme zastupaju ovdje slike sv. Barbare i sv. Margarete u Prugovcu. Tu nas dočekuje lijepo iznenađenje tj. antependij oltara na kojem je mučenica Barbara naslikana između dva bokora

Sl. 10. Novigrad Podravski, kapela Sv. Klare,
oltar iz 1747. godine

bujnog cvijeća u vazama, sl. 11, kakve mrtve prirode poznajemo iz sjevernjačkog slikarstva osobito iz 17. st.⁴⁸ Lijepa pale, tj. oltarne slike ima i grobna kapela u Virju (o. 1730). A u — inače novijoj kapeli — sv. Rozalije u Đurđevcu, na spomenutim oltarima (o. 1730) sačuvane su barokne pale sv. Rozalije, sv. Roka i Ivana Krstitelja. Isto tako ima sreću i grobna kapela u Podravskom Novigradu da su u skladnom odnosu sačuvana tri oltara s tri barokne pale. Na oltaru sv. Klare (1745.) scena je iz života svete u vrtu; na slici sv. Elizabete (1746.) darežljiva je grofica s bogaljima; na slici sv. Josipa (1748) v. sl. 10, osebujni je ikonografski prikaz da Duh sveti u obliku goluba dodiruje ljliljan u ruci tog požrtvovnog čovjeka. Bolju sliku sv. Josipa ima i crkva u Đelekovcu (o. 1775.), a župna crkva u Virju sliku sv. Florijana iz 1754.

Značajno je da ovaj kraj ima zanimljive slike Krista Otkupitelja kojem je naslikano poprsje s ozbiljnim licem. Jedna je na oltaru kapele Salvatora kod franjevaca u Koprivnici, (v. sl. 4) za koju kronika kaže da je tu sliku iz Češke donio general major Ivan Nepomuk Mieniczky, a druga je na oltaru »Spasiteljevog lica« župne crkve u Virju. Nju je nabavio carski i kraljevski general Đuro Kendel god. 1766. Bogato rezbarene okvire tih slika podržavaju anđeli. Te kopije Salvatora vuku lozu od slike iz Rima, u 14. st. prenesene u Prag, pa u Chrudin, gdje se od 1679. god. smatra čudotvornom.⁴⁹ Od istaknutijih kopija spominjem i pavlinsku sliku Marije Censtohovske u Legradu, na ogradi pjevališta. Međutim najveću skupinu slika izvan oltara i ostalog namještaja imade franjevački samostan u Koprivnici. Izdvajam ih samo nekoliko. Tu je npr. portret franjevačkog generala Laurentiusa Cozza iz god. 1726. u kardinalskoj crkvenoj odjeći. Među svetačkim slikama kvalitetom se ističu dvije: Sv. Doroteja djevica, mučena g. 304. prikazana s palmom, košaricom i cvjetnim vijencem; druga je slika sv. Tekle, za koju se držalo da je Afra, budući da je na lomači. Međutim, mlada učenica sv. Pavla, prvomučenica Male Azije bila je trojako mučena, pa zato tu osim lomače vidimo i lavove i zmije. Osim bezbroj primjera i ova nam slika dokazuje kako je tipično za barokno doba da voli prikazivati uzbudljive scene. Vjerojatno će to biti djelo fra Izaije Gassera iz prve pol. 18. st.⁵⁰ Po drvenim crkvama u 18. st. spominjale su se slike na papiru i na koži, a da su se radili i bakrorezi, vidimo po fino rezanoj ploči iz Drnja od J. V. Klaupertza Juniora iz Graza koji je vjerojatno naručio I. Paxy, od 1744. župnik Drnja.⁵¹

Sl. 11. Prugovac, andependij sv. Barbare sa cvijećem u vazi

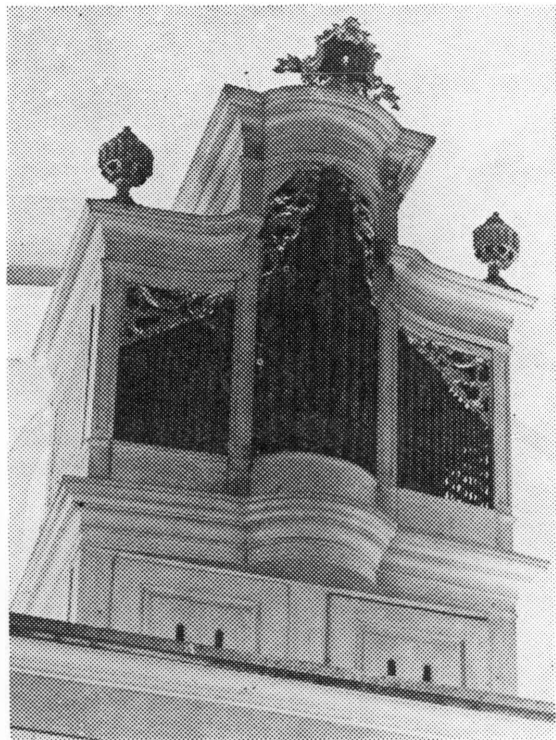
Sl. 12. Ludbreg, propovjedaonica u župnoj crkvi, radionica Stjepana Severina (oko 1750.)

Kipovi su u doba baroka većinom povezani s crkvenim namještajem, a manje ima slobodnih plastika. Isprva sputane, kasnije su barokne plastike veoma razgibane i širokih gesta, kao što su npr. anđeli na glavnom oltaru u Koprivničkom Ivancu. Među samostalnim djelima ima lijepih kipića uskrslog Krista,⁵² no najviše velikih raspeća.⁵³ U Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu ima iz baroknog doba kipova iz Drnja, koji su nastali približno u vrijeme kad je križevački kipar Stjepan Severin radio glavni oltar za tadanju drvenu crkvu, što sam pronašla u Spomenici župe.⁵⁴ Ovo isprva skromno ime postalo je kasnijim istraživanjima značajno, pa ćemo se kasnije još s njime susresti.

Podosta se sačuvalo i manjih predmeta koji služe za opremu i ukras oltara ili u liturgijske svrhe. Tako npr. lijepe relikvijare imaju crkve u Drnju i Virju, kanonske ploče kapele u Virju, Podravskom Novigradu (v. sl. 10), Križovljanu, ili u Hrastovljanu, svijećnjake u Zablatju i Križenčiji, jastuke od kože muzealne vrijednosti u Kunovcu, a kositrene tanjure u Cvetkovcu, Močilama i Đurđu. Od liturgijskog ruha zapažene su lijepo vezene kazule u Zablatju i Kutnjaku s likom sv. Josipa, u Donjim Mostima je zelena kazula iz god. 1731., u Selniku, Kunovcu, Drnju i Velikom Otoku plave su kazule.⁵⁵ Ovdje se dosad sačuvalo i lijepi broj knjiga. Biblioteke starih knjiga postoje npr. u Sigetecu, Drnju i u Kuzmincu. Knjige većinom na latinskom jeziku, često uvezane u plemeniti kožni uvez, dolazile su ovamo iz različitih strana. U ranobarokno doba stizale su ponajviše iz nje-mačkih krajeva.⁵⁶ Ima tu i starih domaćih izdanja,⁵⁷ među kojima su i kajkavska, kao npr. Šzveta evangeliumi, Zagreb 1778., no najljepši su Misali ukrašeni bakrorezima, uvezani u kožu, iz Venecije.⁵⁸

U doba baroka velika se pažnja posvećivala propovjedaonicama. Može se reći da je Podravina kraj lijepih spomenika te vrsti, no najstarije s ranobaroknim oznakama ovdje su nisu oduprele vremenu.⁵⁹ Zahvaljujući Doris Baričević, u novije su vrijeme iznesena nova saznanja o njima i za ovaj kraj.⁶⁰ Ona je, među ostalim, utvrdila uz tipološki razvoj, njihovu dotaciju, ali također i to da su mnoge od propovjedaonica izrađene u domaćim radionicama. Nekoliko njih koje još nemaju rokoko ukrase povezala je s radionicom krije spomenutog križevačkog majstora Stjepana Severina. Njegovo je djelo npr. propovjedaonica u Miholjancu (1743) s kipovima 4 evanđelista i s anđelom na koso položenom kroviću. Takav je baldahin ostvario i u Đelekovcu (o. 1750.), gdje nalazimo 4 izduljena kipa crkvenih otaca, 5 reljefa sa scenama iz

Sl. 13. Hrastovljan, orgulje, djelo Josipa Otoniča (1976.)

Sl. 14. Koprivnica, barokne klupe u franjevačkoj crkvi

Novog zavjeta s dogodovštinama sv. Petra, a na krovčiću alegorijske likove Vjeru, Ufajnu i Ljubav. Kipove četiriju evanđelista, a na krovčiću Jakova s ljestvama, te Mojsiju s pločama dekaloga ima propovjedaonica iz tog kruga (o. 1756.) u Koprivničkom Ivancu. S manje kipova izvedena je npr. ona u Močilama (1742), a najbogatije ukrašena u župnoj crkvi Ludbrega (o. 1750. sl. 12). Ona je sva prekrivena što baroknim dekorom, što reljefima i kipovima. Na govornici su kipovi oporih gesta crkvenih otaca u efektnoj odjeći, anđelak što podržava raspelo i reljefi bez perspektive. Oni prikazuju Abrahamovu žrtvu, Mojsiju na Sinaju, Ophod Jeruzalema, scenu iz Apokalipse sa sv. Ivanom i Izgubljenog sina. Na baldahinu među anđelima Mihovil arkandeo gazi đavola — simbol zla, na sunčevoj kugli — simbolu crkve.⁶¹ Bogati ikonografski program ima i propovjedaonica u Selniku (1756), na kojoj nalazimo osim kipova evanđelista sv. Mihovila, proroka Jonu što viri iz ribe, sliku Pastir Dobri i tri reljefa, sa scenama iz Staroga zavjeta. Vrlo

vještog majstora odaje propovjedaonica u Martijancu (o. 1775.) (v. sl. 7) s plamenim rokajem i ružama, s reljefom Đavo kuša Krista, te anđelom trubačem na baldahinu. Lijepi reljef »Sijač sije« ima propovjedaonica u G. Poljani (oko 1780.)⁶² Istovremeno je nastajala jednostavna rokoko propovjedaonica kod franjevaca u Koprivnici (1779—1780) s kipom Ivana Krstitelja, djelo Petra Moricza i S. Potzleiner, lijepo marmorizirana 1819.⁶³ Običaj da se na propovjedaonice stavljaju kipovi četiriju evanđelista ovdje nalazimo sve do u 19. st. Imadu ih npr: kasnobarokna propovjedaonica u Peterancu (o. 1780.), s primjesama klasicizma u Koprivničkom Ivancu (o. 1785.) i u Podravskom Kloštru (1801.), koja je prema D. Baričević djelo M. Galla, dok su u mjestu Sigetec umjesto kipova njihove slike. Klasicistički ukrasi prevladavaju već kod propovjedaonica u Legradu (o. 1798), Križenci (o. 1798) i u Imbriovcu (1810.).⁶⁴

Najstariji spomen na orgulje ovoga kraja zapazila sam u Selniku, gdje je preostala od

starih orgulja samo drvena svirala sa zapi-
sima o organistima, koji počinju od god.
1732. Andrijom Supanichem.⁶⁵ Orgulje s ro-
koko motivima iz vremena oko 1800. god.
sa starijim tipom mehanizma, kod kojeg se
mijeh tlačić povlačenjem remenja, nalaze se
u Imbriovcu. U Hrastovljanu su lijepe kasno-
barokne orgulje s klasicističkim vazama na
prospektu u tri tornja (sl. 13). Imadu dva ma-
nuala. Izvršni poznavalac naših orgulja prof.
Ladislav Šaban našao je da je to djelo ma-
riborskog orguljara Josipa Otoniča iz god.
1796., koji je radio instrument i za Močila.⁶⁶

Među ostalim crkvenim namještajem iz
doba baroka⁶⁷ spominjem klupe u svetištu
franjevačke crkve označene godinom 1746,
nizove klupa u istoj crkvi s rezbarenim ba-
roknim motivima na pobočnim stranama (sl.
14) klupe na pejalistu s maniristinom hrska-
vicom na način 17. stoljeća i ormar u sakri-
stiji ukrašen intarzijama iz polovine 18. st.⁶⁸

U tom kraju sačuvao se inventar iz vreme-
na koje ovdje obrađujemo i u nekoliko srp-
skopравoslavnih crkava. Najveća se pažnja
posvećivala ikonostasima, tj. pregradama s
ikonama koje omeđuju oltarski dio. U Glo-
govcu, selu podno bilogorskog Velebita, u
crkvi sv. Georgija jednostavni je ikonostas
s dva niza vodoravno položenih ikona, te s
carskim dverima ukrašenim rokoko motivi-
ma.⁶⁹ Veliki ikonostas s ikonama u četiri re-
da iznenadio nas je u Velikom Pogancu sl.
da iznenadio nas je u Velikom Pogancu (sl.
15) u kojem se selu-među obroncima kalničke
su došli kupci čak iz Slovenije i daleke Furla-
nije, a da nisu ni slutili kakva se ljepota i
vrijednost krije iza vrata jednostavne seoske
crkve. Ikonostas je obimno ukrašen rokoko
ukrasom, a slike je — prema zapisu — slikao
g. 1779. poznati majstor Jvan Četirević Gra-
bovan, osječki ikonopisac.⁷⁰ Nekoliko stari-
jih ikona, barokni carski prijesto, rokoko
prijesto za ikone s bogatom krunom sačuvala
je parohijska crkva u Plavšincu. Iz nekadaš-
nje drvene crkve u Plavšincu sačuvala su se
dviije slike historijskog sadržaja u Povijesno-
me muzeju Hrvatske u Zagrebu. Naručio ih
je za ikonostas o. 1750. barum Mihajlo Mika-
šinović, koji se kasnije popeo do časti pod-
maršala, kod najboljeg tadašnjeg slikara Va-
raždinskog generalata Joakima Markovića iz
Severina. One prikazuju dolazak Srba i Hrva-
ta za bizantinskog cara Vasilija Makedonca
(sl. 16) i predaju privilegija iz god. 1612. kra-
jišnici od strane cara Rudolfa II.⁷¹

Već smo malo zavirili da vidimo kakvih
liturgijskih predmeta ima po ladicama i pre-
tincima ormara, a među ostalim knjiga i
crkvenog tekstila. Još ćemo pregledati zlatar-
ske predmete, od kojih se oni skupocjeniji u

pravilu čuvaju na još sigurnijemu mjestu
nego što je to sakristijski ormar. Od tih pred-
meta iz doba baroka najviše ima kaleža. Me-
đu onima iz vremena oko god. 1700., tj. iz
svršetka 17. st. i ranih dekada 18. st.⁷² lijepu
košaricu na proboj oko čaške ima npr. kalež
u Đelekovcu, a iskucano voće i anđeoske gla-
vice u Imbriovcu. Datiran je kalež kapele u
kombinaciji njemačkog i latinskog jezika na
šestorolisnoj nožici: Von Der Löblichehn Ade-
lichen Leib Companie in Warasdin Anno
1701.⁷³ Među kaležima s rokoko ukrasima isti-
če se onaj kod franjevaca u Koprivnici.⁷⁴
Najveće zlatarske vještine trebalo je da se iz-
rade kićene monstrance. Ranobarokna kod
fanjevaca u Koprivnici ide u red kod nas rje-
đe očuvanih pokaznica u obliku sunca (sl.
17b). Ostale su iz doba rokoko, kao npr. u
župnoj crkvi u Koprivnici, u Koprivničkom
Ivancu, Šemovcima, a s motivima kasnobarok-
no-klasicističkog vremena (oko g. 1800) npr.
u Đelekovcu, Ferdinandovcu, Ludbreškom
sv. Đurđu a ova je dar grofa Bathyánya. Me-
đutim najbogatiji primjerci nalaze se u Lud-
bregu s prelaza iz 17. u 18. st.⁷⁵ Već je spo-
menuto da je Ludbreg vjekovima bio na gla-
su zbog čašćenja krvi Kristove, što se po
predaji čuva u ampuli unutar moćnika u ob-
liku pokaznice, ukrašenog dragim kamenjem
i poludraguljima, sličicama u emajlu s če-
tiri evanđelista i malim figuricama (sl. 18.).
Taj ostenzorij dar je Eleonore Terezije gro-
fice von Strattman, rođene Schellard, a sig-
niran je oznakom CR. Osim toga u Ludbregu
je i monstranca zasićena ukrasima na sjaj-
nim zrakama i nizom malih kipića. Označe-
na je znakom IL. Mr. Ivo Lentić pripisao je
ostenzorij s oznakom CR zlataru iz Augsbur-
ga Casparu Rissu von Rissenfelsu (1661—
1712), a monstrancu s oznakom IL zlataru iz
Augsburga Jacobu Lutzu (umro 1747).⁷⁶

Osim svečanog moćnika u Ludbregu, ov-
dje ima i drugih relikvijara od metala, ve-
ćinom sv. Križa — kao npr. kod franjevaca u
Koprivnici — sl. 17a od kojih onaj u Drnju
sjeća na dane Vojne krajine, jer ima zapis:
I(?) Kunich de Sonnenberg: Capitaneus 1780.
Od moćnika drugih posveta navodim onaj
u Prugovcu, koji u vrhu ima neuobičajen
motiv — kalež — kao atribut sv. Barbare, a
kod franjevaca u Koprivnici ovdje je rjeđi
tip moćnika na malom tronogu s rokoko
ukrasima posvećen sv. Antunu Padovan-
skom.⁷⁷ Tu i tamo nailazimo na lijepe stol-
ne križeve⁷⁸, na posudice za vino i vodu —
ampule s tasom⁷⁹, na kandila za vječno svjet-
lo⁸⁰ zatim na kadionice za kađenje tamja-
nom⁸¹, ili na lađice za čuvanje mirisnog tam-
jana, kod kojih upravo u ovome kraju u

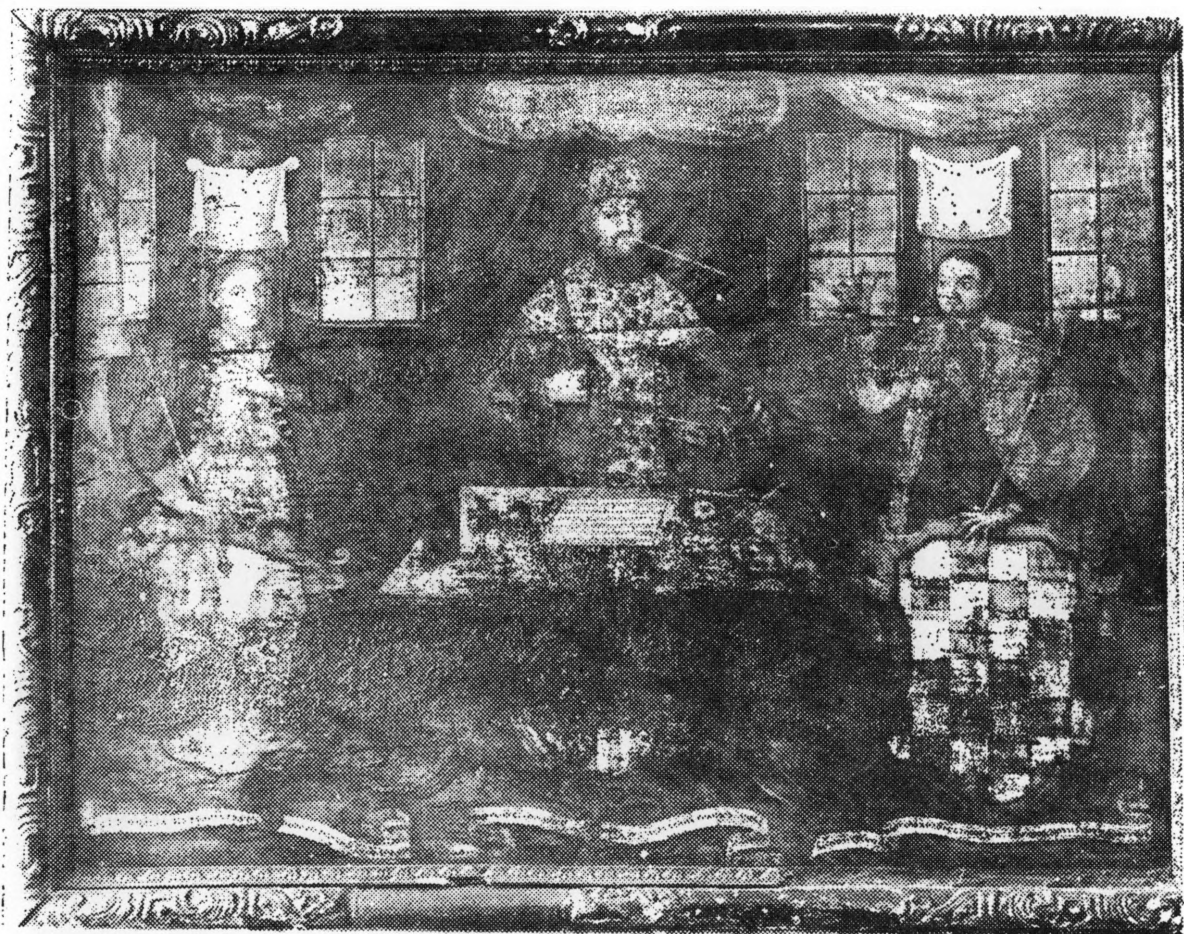
Sl. 15. Veliki Poganac, ikonostas majstora Jovana Fetirevića Grabovana (1779.)

Selniku, Legradu i u Kutnjaku imaju osobujni nodus u obliku delfina.⁸²

Da navedem još od crkvenog inventara nekoliko zvona. Nakon najstarijih na ovom terenu, tj. u Sigetecu iz god. 1510., i zvona župne crkve u Koprivnici iz 1587., spominjem zvono Florentinusa Creckfussa iz Graza iz 1693. u Imbriovcu (bez klatna) i u Đelakovcu iz 1710, zvono Saleziusa Feltla iz 1782. u Kutnjaku i u Kuzmincu iz 1783., zvono u Kunovcu iz 1794. od Leonharda Webera iz Varaždina, te zvono u tornju župne crkve u Koprivnici (o. 1800.), označeno majstorom Antonio Schinfer Zagrabiae.⁸³

Još ne smijemo zaboraviti da su u doba baroka podizali mnogobrojne javne plastike, koje su slikovito oživljavala taj naš ravničarski krajolik. One koje su preostale i danas sjećaju na davne nedaće i događaje. Neke su od njih zaštićene od vremenskih nepogoda u malim zgradama nazvanim pokloncima, kapelićama, ili pilecima. U Virju uz put za Molve npr. nalazimo u poklopcu (iz god. 1876.) kameni kip Pietà iz 1760, što ga je

podigao pavlin Nikola Vrabčević,⁸⁴ u Podravskim Sesvetama, Pitomači i u Drnju kip Ivana Nepomuka. Osim toga u to se vrijeme podiže na javnom prostoru pil, tj. monolitni kameni stup s reljefom ili plastikom. Veliki pil sv. Trojstva u Cvetkovcu kraj Ludbrega, stručno obnovljen od kipara Ivana Kožarića, dao je podići 1718. god. Stjepan Keszer od Radovana, gospodar Gorice, kako to svjedoči njegov grob (sl. 19). Osim pojedinih plastika podižu se i njihove grupe. Tako npr. skupina s kipovima sv. Florijana, sv. Ivana Nepomuka i sv. Josipa u Legradu potječe iz god. 1735. Usred legradskog parka dočekuje nas slikovita velika grupa pilova (prema natpisu renovirana god. 1839.), na visokom stupu je sv. Trojstvo, podno njega sv. Marija s dva anđela, a uz centralnu grupu dodana su četiri pila s kipovima zaštitnika raznolikih nedaća — sv. Antuna, Sebastijana, Roka i Ivana Nepomuka. Skladnu grupu pilova ima i Koprivnica, gdje su oko Marijinog kipa sv. Florijan, zaštitnik od požara, zaštitnici od kuge sv. Sebastijan, i sv. Karlo, te zaštitnik od

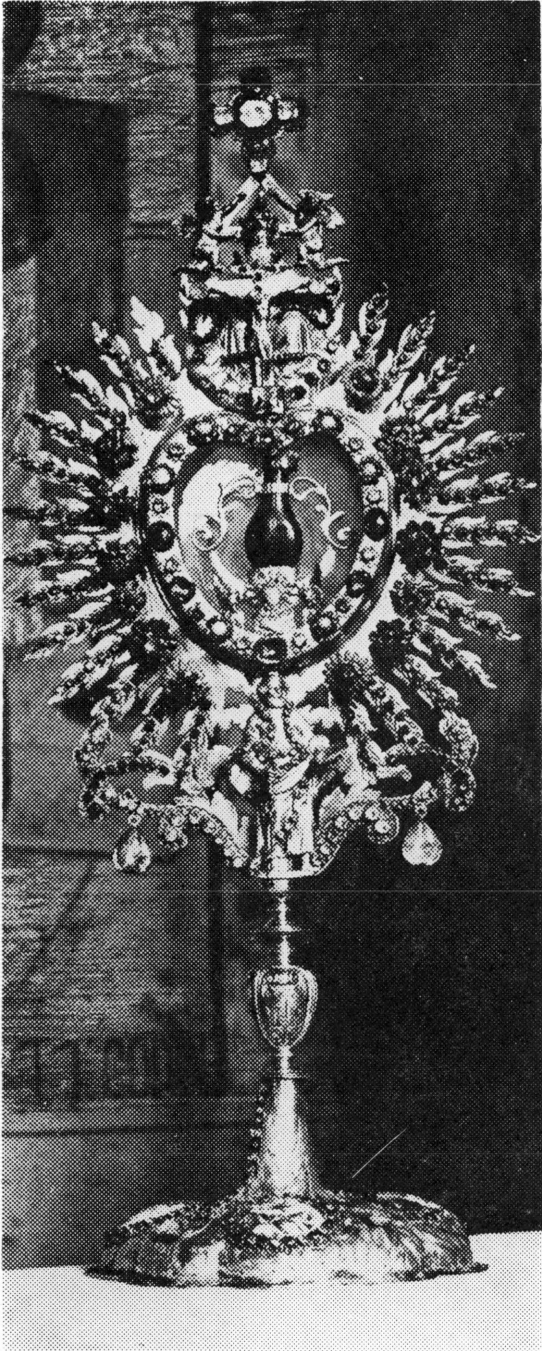
Sl. 16. Plavšinec, slika Dolazak Srba i Hrvata za bizantinskog cara Vasilija Makedonca. Rad Jakima Markovića (1750.) — pohranjeno u Povijesnom muzeju Hrvatske u Zagrebu

poplave sv. I van Nepomuk, dok je još zasebno njegov kip dao podići 1747. general Ivan Nepomuk Mienitzki. Uz kapelu sv. Florijana kvalitetno je klesan pil s kipom Tužnog Krista. Na razvijenom baroknom postamentu stoji kip Ivana Nepomuka kod Velikog Bukovca, što ga je dao podići ban Franjo Nadaždi.⁸⁵ Baroknu grupu sv. Trojstva iz god. 1760. ima kraj crkve i Virje, uspostavljenu na novi stupac,⁸⁶ te Podravski Novigrad iz god. 1794. Da su javne plastike podizali

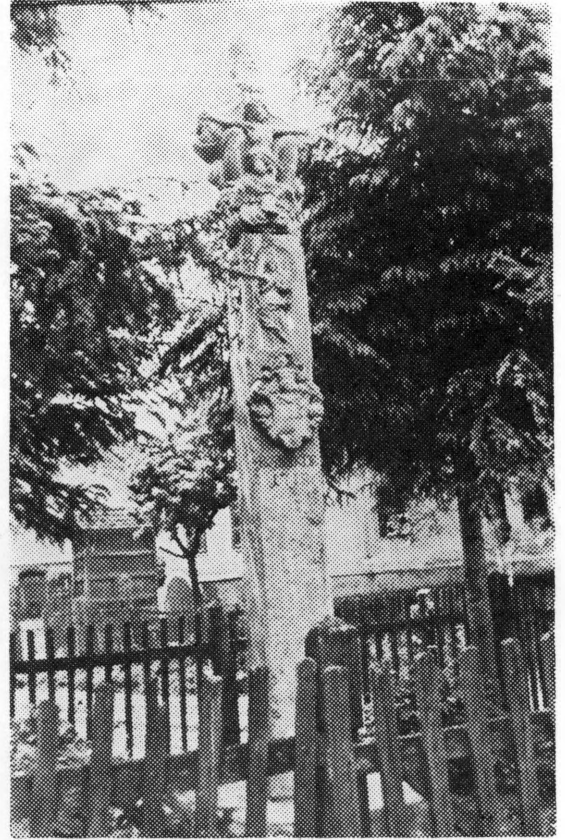
domaći mještani i obitelji vidi se npr. iz natpisa u Podravskom Novigradu, gdje je obitelj Hirjan podigla spomenik sv. Margarete, ili u Drnju, gdje je Martin Boneković podigao križ 1795. Iz kasnobaroknog vremena posvećeni su neki spomenici zaštitniku od požara sv. Florijanu kao u Malom Bukovcu (s klasicističkim primjesama) i u Hrženici, neki sv. Mariji kao npr. u Kutnjaku i Poljancu, gdje kip nazivlju »Barbara« (zašto?), a neki opet Tužnome Kristu, kao u Kunovcu,

Sl. 17. Koprivnica, franjevački samostan: a) rokoko relikvija sv. Antuna Padovanskog

Sl. 18. Ludbreg, moćnik krvi Isusove

Sl. 19. Cvetkovec, pil sv. Trojstva (dao podići Stjepan Keszer 1718.)

Sl. 20. Legrad, grupa pilova oko sadašnjeg pila sv. Trojstva u parku (iduća stranica)

Strugi i Jalševcu, gdje ga zovu »Rajen Isus«, Rustična figura visoka o. 115 cm bila je nekoć pod strehom u obliku kišobrana, a zvali su je »Mate«⁸⁷, Ispraćeni lik Krista, bliz puku, narod je različito nazivao. Onaj veliki kip sjedećeg Krista od crveno obojenog vapnenca (visok oko 160 cm), koji je sklonjen u Muzeju Koprivnice, nazvali su npr. »sv. Job«.

Iz ovog kratkog pregleda vidimo da se u ovom dijelu Podravine zadugo gradilo na tradicionalni način drvenom građom. Polaganije nego u nekim drugim krajevima Hrvatske probijao se ovdje barokni stil ponajviše putem crkvene umjetnosti. Arhitekturu iz doba baroka u nekoliko je slučajeva obogatilo iluzionističko zidno slikarstvo. Inventar je katkada stariji od građevine u kojoj se nalazi, jer potječe iz onih dana kad se barok kao predstavnik službenog evropskog stila uvlačio u naše drvene crkve (npr. u Srijemu, u Drnju ili u grobnoj kapeli u Virju), a prenesen je u naknadno građene zidane građevine. Katkad ostajemo zadivljeni nad kvalitetom raznolikih predmeta koji bijahu namijenjeni malim seoskim kapelama. Pojedini predmeti dolazili su s različitih strana svijeta, kao npr. knjige iz Venecije, zvona u ranije vrijeme iz Graza. Umjetnost tog vremena većinom je anonimna. Da se ovdje iz tog doba našlo dvadesetak imena raznolikih majstora, za naše je prilike razmjerno mnogo, jer im se imena tada rijetko bilježe, napose onih domaćih.⁸⁸ Vidimo da je tu radio po koji Madžar, Slovenac, Srbin, no da su uz njih zastupani i hrvatski majstori, među kojima ima vidnu ulogu kipar S. Severin. A kako je dio ovoga kraja bio pod Vojnom krajinom, nije čudno što nailazimo i na dječa ruku majstora Nijemaca iz Austrije i Njemačke.

Isto tako ima zasad razmjerno malo podataka tko je sve naručivao i dao načiniti sva ta umjetnička djela. O tom su redovito vodili brigu u župama školovani župnici, a u samostanima i manastirima redovnici, kao npr. franjevci u Koprivnici i monasi u Lepavini. No tu i tamo se vidi da su pojedine spomenike podizali pojedinci (kao u Virju) ili su ih dizale obitelji (ako u Podravskom Novigradu). Na dane Vojne krajine sjećaju donacije vojnih krugova (kao u Koprivnici). A izvan tog područja ima kvalitetnih ostvarenja iza kojih stoje imućne feudalne porodice (Ludbreg), pa čak i sam hrvatski ban (Veliki Bukovec).

Ovim razmatranjem došli smo do zaključka da se ovaj dio naše osiromašene i opustošene Podravine u doba baroka polako oporavlja, no da je barokna umjetnost u duhu

svog vremena postepeno velikim kvalitetom i raspostranjenošću dopirala sve do najmanjih mjesta. Putem crkava i javne plastike postala je pristupačna svakom žitelju da je može doživljavati. To bez sumnje nije bilo bez posljedica na kasnije generacije, koje su se privikle na estetsko doživljavanje. Umjetnost bijaše ovdje obimno zastupana i u doba klasicizma i u doba historicizma opet na drugi način. I nije, dakle, začudno da i danas ovdje, gdje se dugo vremena razvijala potreba za likovnim izrazom, imamo slikarstvo posvud poznatih slikara koje nazivlju naivnima, jer prošlost dobrim dijelom određuje i naše vrijeme. No sve to što je tu nastajalo nakon baroka ostaje izvan teme o kojoj ovdje bijaše riječ.*

BILJEŠKE

¹ R. Horvat, Koprivničke crkve i kapele — Kronika grada Koprivnice, Hrv. prošlost 4, Zagreb 1943., p. 9.

² O tom vidi R. Horvat, Zupe u Hrvatskoj Podravini, Hrv. prošlost 2, Zagreb 1941; A. Horvat, Prilog poznavanju nestale drvene arhitekture s područja kotara Koprivnice, Bulletin zavoda za likovne umjetnosti JAZU, Zagreb 1961., 1—2, p. 14—34.

³ O dvorcu vidi: S. Belošević, Zupanija varaždinska, Zagreb 1926., p. 94 i 131; A. Horvat, Veliki Bukovec, Enciklopedija likovnih umjetnosti (= dalje kratica ELU) Zagreb 1966., p. 505; A. Horvat, Barok u ludbreškome kraju, Kaj, Zagreb., 1970., 3—4, p. 21—22; M. Vinter, Po dragome kraju, Kaj 1970., 3—4, p. 8—9 sa sl.; T. Đurić, D. Feletar, Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske, Čakovec 1971., p. 99—103, sa slikama (dvor i grb); za grb B. Zmajić, Postanak i razvitak roda Draškovića, Kaj, Zagreb 1972., br. 11, sl. na p. 54. — U novije vrijeme pronađeni računi iz kojih se razaznaje da je g. 1754., radilo nešto na dvorcu desetak zidara i tesara, što s domaćim, što sa stranim imenima, ali što su zapravo radili nije objašnjeno. Vidi o tom dr. Đ. Cvitanović, Rod. Draškovića i umjetnost, Kaj, Zagreb 1972., br. 11, p. 44—46. — U dvorcu se do nedavna nalazila škola. Očekuje se da pod tim starim, visokim krovom bude neka dolična namjena. — Sliku dvora vidi i u publikaciji: D. Feletar, Podravina, Koprivnica 1973., p. 103.

⁴ S. Belošević, Zupanija, o. c. p. 128—9; A. Horvat, Martijanec, ELU 3, p. 413; A. Horvat, Barok, o. c. p. 21; M. Vinter, Po dragome kraju, o. c. p. 15; Đurić-Feletar, Stari gradovi, o. c. p. 104—107, sa sl., vidi sliku u: Feletar, Podravina o. c. p. 63.

⁵ Za dvor u Ludbregu S. Belošević, Zupanija, o. c. p. 131; A. Horvat, Ludbreg, ELU 3, p. 346; ista, Barok, o. c. p. 19; Đurić-Feletar, Stari gradovi, o. c. p. 96—98 sa slikama. — Nadogradnjom trećega kata dvor je postao predimenzioniran.

⁶ A. Horvat, Osvrt na urbanizam Koprivnice, Bulletin Odjela VII za likovne umjetnosti JAZU, Zagreb 1960., br. 2 i 3, p. 96. i 103.

⁷ Dr. L. Brozović, Stare slike grada Koprivnice, Narodna starina, Zagreb 1930., sv. 16, p. 99.

⁸ A. Horvat, Osvrt, o. c. i Đurić-Feletar, Stari gradovi, o. c. p. 116—118 sa slikama starih kuća, i Feletar, Podravina o. c. p. 179.

⁹ O tom opširnije o. P. Cvekan, Tristo godina samostana i crkve u Koprivnici 1675—1975, Koprivnica 1975., p. 14—15; Feletar, Podravina, o. c. p. 182.

¹⁰ D. Medaković, Lepavina, ELU 3, p. 307 s navedenom literaturom; v. sl. u Feletar, Podravina, o. c. p. 67.

¹¹ A. Horvat, Putne bilješke (= PB) mj. 1960.

¹² R. Horvat, Koprivničke crkve, o. c. p. 42—45; A. Horvat, Koprivnica, ELU 3, p. 216, A. Horvat, Prilog poznavanju, o. c. p. 21.

¹³ R. Horvat, Zupe, o. c. p. 24—27; A. Horvat, Koprivnički Ivanec, ELU, 3 p. 217; A. Horvat, Prilog poznavanju, o. c. p. 18.

¹⁴ A. Horvat, PB V 1960; A. Horvat, Kloštar Podravski, ELU 3 p. 195

¹⁵ R. Horvat, Koprivničke crkve, o. c. p. 133—135; A. Horvat, Osvrt na urbanizam, o. c. p. 98; o. P. Cvekan, Tristo godina, o. c. p. 24—25, sa slikama izvana i iznutra, Vidi sliku i u: Feletar, Podravina, o. c. p. 62.

¹⁶ A. Horvat, PB, V 1960. — Slike ž. crkve u Koprivnici vidi u: Feletar, Podravina, o. c. p. 63 i 181, gdje je još s ubožnicom.

¹⁷ D. Medaković, Lepavina, o. c.; A. Horvat, PB, o. c.; crkva je obnovljena nakon oštećenja u posljednjem ratu; Feletar, Podravina, o. c. p. 67 vidi zvonik.

¹⁸ A. Horvat, PB, V, 1960.; A. Horvat, Prilog poznavanju, o. c. p. 22.

¹⁹ A. Horvat, PB, o. c. i 15. VII 1976.; o. P. Cvekan, Virje, Virje 1976., p. 56 i sl.

²⁰ A. Horvat, PB, V, 1960; M. Vinter, Po dragom kraju, o. c. p. 16 spominje neku tradiciju da su u Hrastovljanu bili benediktinci.

²¹ A. Horvat, PB V 1960; ista ELU 3 o. c. p. 413; M. Vinter, Po dragom kraju, o. c. p. 16.

²² A. Horvat, PB V 1960; ista, ELU 3 o. c. p. 661; ista, Prilog poznavanju o. c. p. 16.

²³ A. Horvat, Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju, Zagreb, 1956. p. 132; D. Feletar, Legrad, Čakovec 1971., 145—150.

²⁴ A. Horvat, PB V 1960; A. Horvat, Prilog poznavanju, o. c. p. 20.

²⁵ A. Horvat, PB V 1960; ista ELU 2 p. 161; ista, Prilog poznavanju o. c. p. 47.

²⁶ A. Horvat, PB o. c. — Crkva je obnovljena nakon požara u XI mj. g. 1968.

²⁷ A. Horvat, PB o. c. i 28. V 1973; ista ELU 3 p. 390. Kipovi su uklonjeni oko g. 1964.

²⁸ A. Horvat, PB o. c.; M. Vinter, Po dragom kraju, o. c. p. 9—10. Ta kripta, koju je priželjkivao jedan od pokretača ilirizma grof Janko Drašković da mu bude posmrtno počivalište, nažalost je potopljena vodom.

²⁹ A. Horvat, PB o. c.; ista, Ludbreg, ELU 3. p. 346; Feletar, Podravina dom. sl. o. c. p. 385.

³⁰ A. Horvat, Virje, ELU 4 p. 534; ista PB o. c.; o. P. Cvekan, Virje, o. c. p. 78 i slike na p. 76 i 77.

³¹ A. Horvat, PB o. c.

³² A. Horvat, PB o. c. — Za mužar u koprivničkome muzeju vidi crtež u Zborniku muzeja grada Koprivnice, Koprivnica 1947. 2 p. 67.

³³ Ivy Lentić-Kugli, Od rimskog tabora do NOB-a, Kaj, Zagreb 1970 br. 3—4 p. 30 sa sl. na p. 31.

³⁴ A. Horvat, PB o. c.; Ivan Danić, Zavičaj u pohode, Kaj, Zagreb 1970., br. 3—4 p. 36; Đurić-Feletar, Stari gradovi, o. c. p. 98 godinu 1953. treba tu ispraviti u 1753.

³⁵ A. Horvat, PB o. c.; M. Vinter, Po dragom kraju, o. c. p. 16. U crkvenoj ladi su zidne slike slabije kvalitete iz kraja 19. st.

³⁶ A. Horvat, PB o. c. — Vidi sliku u koloru u: Feletar, Podravina, o. c. p. 207 i 385.

³⁷ A. Horvat, PB o. c. iznenađena ovakvim kompletom koji nismo poznavali. Da je autor slika moguće Lerchinger pomislja dr A. Cevc.

³⁸ A. Horvat, Spomenici... u Međimurju o. c. p. 132. — Još spominjem i to da sam u Pitomači vidjela na oratoriju župne crkve ormar s dobro slikanim svećacim likovima, koji su moguće bili preuzeti od zidane oplate prijašnje drvene crkve, porušene prije o. 1773. (A. Horvat, PB 16. V 1957.) Inventar crkve stradao je u požaru XI mj. 1968.

³⁹ M. Vinter, Po dragom kraju, o. c. p. 10.

⁴⁰ Za vrč vidi crtež u Zborniku muzeja grada Koprivnice, Koprivnica 1946. 3 p. 35 A. Horvat, PB, o. c. — Čehovske artikule Koprivnice u boji vidi: Feletar, Podravina o. c. p. 87.

⁴¹ O tim spomenicima: A. Horvat, PB V 1960. i VII 1976.; A. Horvat, Prilog poznavanju o. c. p. 29 i sl.; A. Horvat, Barok u ludbreškom kraju, o. c. 21 sa sl. iz Martijanac p. 22. — Za datacije oltara u Hrastovljanu zahvaljujem dr Doris Baričević.

⁴² A. Horvat, PB 1960. i 1973. Za datacije nedatiranih oltara zahvaljujem dr Boris Baričević.

⁴³ A. Horvat, PB 1960. i 1972. — Za Virje vidi: o. P. Cvekan, Virje, o. c. p. 64—69 sa slikom, a za Koprivnicu: o. P. Cvekan, Tristo godina, o. c. p. 24—27 sa sl. Za Srijem: A. Horvat, Prilog poznavanju, o. c. p. 29

⁴⁴ O to, o. P. Cvekan, Tristo godina, o. c. p. 18—19. Prije se ime P. Moricza pisalo pogrešno Morić (vidi: R. Horvat, Koprivničke crkve, o. c. p. 137—8, a prema njemu A. Horvat, Osvrt na urbanizam, o. c. p. 108.) Taj Moricz načinio je među ostalim i kip Bogorodice u franj. samostanu (Cvekan o. c. p. 37).

⁴⁵ A. Horvat, Osvrt na urbanizam, o. c. p. 103

⁴⁶ Haller Jenő, Legrad törtenete, Eszék 1912 p. 98; A. Horvat, Spomenici... u Međumurju, c. c. p. 132—3

⁴⁷ Đ. Cvitanović, Odnos naše sredine prema kulturno-umjetničkim spomenicima, Kaj, Zagreb 1974., br. 2 p. 22—24 i sl. na p. 32 sadašnje stanje

⁴⁸ A. Horvat, Između gotike i baroka, Zagreb 1976. p. 323 o tabuli. — Mrtvu prirodu u misjoj trbušastoj vazji kao što je ova u Prugovcu slikao je npr. njemački slikar Peter Boinoto 1627. Vidi London News 9. VII 1938.

⁴⁹ O. P. Cvekan, Tristo godina, o. c. p. 24—25 sa sl.; o. P. Cvekan, Virje, o. c. p. 66 i sl. na p. 65. Tu se kaže da je obje slike pribavio Đ. Kendel.

⁵⁰ Osnovni podaci: A. Horvat, PB 1960. i 1976. — Od slobodnih slika izvan namještaja spominjem sliku sv. Florijana u Semovcima, sv. Ante Pad. u Donjim Mostima i nativno slikanu Pietà sa posrebrenom krunom na glavi u Podravskom Kloštru. Nažalost su propale ex voto slike iz 1724. i 1757. u kapeli Grantule u Koprivnici, sa genre scenama. — Za fra I. Gassera vidi: o. P. Cvekan, Tristo godina, o. c. p. 38. — O Tekli O. Wimmer, Die Attribute der Heiligen, Innsbruck-Wien-München, 1966. p. 161

⁵¹ A. Horvat, Prilog poznavanju, o. c. p. 28. — Zanimljiv je npr. i bakrorez koji prikazuje kako ondeli adoriraju krv Kristovu, a podno njih je veduta dvora u Ludbregu (treća zgrada kompleksa je još prizemna), popraćena rokokoo ornamentima.

⁵² Npr. u Donjim Mostima, Đurđevcu, Kuzmincu, A. Horvat, PB o. c.

⁵³ Npr. u Đurđevcu, kod franj. u Koprivnici, u Legradu, Ludbregu, N. Virju, A. Horvat P. B. o. c.; Iz Ludbrega potječe i kip Marije škapularske (o. 1700) sa srebrnim krunama (o. 1737) sada u Diecezanskom muzeju u Zagrebu (dr K. Dočkal, Diecezanski muzej II, Zagreb 1944. p. 153. — Malih ex voto kipića od pčelinjeg voska u obliku lika žene, muža u starim nošnjama, ili u obliku pojedinih organa tijela zatekla sam još u Imbriovcu i u Zablatju, a u drugim mjestima ima tu i tamo novih zavjetnih figura od obojnog voska.

⁵⁴ A. Horvat, Prilog, o. c. p. 29, 32, bilj. 14. Severinu sam tada pripisala kip Marijin u Drnju na oratoriju, no prema dr D. Baričević neće biti njegov rad.

⁵⁵ A. Horvat, PB o. c. 1960. i 1973.

⁵⁶ Misali štampani npr. u Münchenu 1690. su u Hampovici, pa u Kunovcu, Krizovljanu, u Styre 1711. u Mihojancu, a u Grazu 1727 — Hampovici.

⁵⁷ Npr. u Kutnjaku Rituale Zagrebiense 1729., a iz 1796. u Prugovcu, M. Bukovcu, i u Ferdinandovcu.

⁵⁸ Npr. u Kutnjaku iz 1719. u Kuzmincu iz 1747. i 1752. u V. Bukovcu i u Selnici iz 1763. u Cvetkovcu i V. Otoku iz 1764. u Karlovcu iz 1770. i 78. u Zablatju ukrašeni zlatnim ukrasom na koži iz 1736. i 1776. (A. Horvat, P. B. ac)

⁵⁹ Ona npr. iz Hampovice sklonjena je u Viroviticu, a u Pitomači, ukrašena vrpčastim ornamentom izgorila je g. 1968. (A. Horvat, PB o. c. 1960. i 1957.

⁶⁰ Doris Baričević, Propovjedaonice 18. st. sjeverozapadne Hrvatske, disertacija u rukopisu, 1972.

⁶¹ A. Horvat, PB V 1960. o. c.; ista, Barok u ludbrešk. kraju, o. c. p. 19—29 sa slikama iz Ludbrega; opširno o njima: D. Baričević, o. c.

⁶² A. Horvat, PB 1960. i 30. VI 1967; ista, Barok, o. c. p. 21—22 sa slikom iz Martijanca; opširno o njima: D. Baričević o. c.

⁶³ Da se pokazala u starim zelenkasto-žučkasto-crvenkastim tonovima (1976.) zasluga je o. P. Cvekana očistivši je od premaza, o. P. Cvekan, Tristo godina, o. c. p. 19—22 sa sl.

⁶⁴ A. Horvat, PB o. c. i opširnije D. Baričević o. c. — Za Legrad vidi sl. u Feletar, Podravina o. c. p. 197

⁶⁵ A. Horvat PB 30. XI 1967. i 29. V 1973. — Prof. L. Saban je pronašao da su te orgulje bile iz Ludbrega. — Ovdje navodim i podatke o orguljaru u franjevačkom samostanu u Koprivnici. Tamo je 1749—50. bio brat Andrija Schumann, koji je gradio orgulje za Ivančić i Čakovec. Drži se da je moguće radio orgulje i za ovu crkvu (o. P. Cvekan, Tristo godina o. c. p. 22) u kojoj počiva od 1867. naš kompozitor fra Fortunat Pintarić. — Na sadašnjim orguljama iz tpla sa anđeli od Moricza (D. Baričević.)

⁶⁶ A. Horvat, PB o. c.; L. Šaban, Evidencija orgulja u Hrvatskoj, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 1, Zagreb 1975. p. 175—6

⁶⁷ Stilski pripadaju tom vremenu npr. ispovjedaonica u Miholjancu i Semovcima, klupe u Imbriovcu, Hrastovljanu, a ormari u sakristijama Kuzminca, Imbriovcima, Martijanaca i u Molvama. A. Horvat, PB o. c.

⁶⁸ A. Horvat, PB o. c.; o. P. Cvekan, Tristo godina, o. c. p. 21—22 sa sl. na p. 20 i 22. Ne smatram da je klupe na koru radio isti majstor koji je radio ostale klupe u crkvi.

⁶⁹ G. 1773. potražuje 30 for. Ilija Malar. Znači, slikao je nešto za tu crkvu. Da li ikonostas? (Vidi: Casti i dobru zavičaja, Zagreb 1937. p. 145)

⁷⁰ A. Horvat, PB 13. V 1960; ista, V. Poganac ELU 4 p. 505; Dr Lj. Karaman, O djelovanju domaće sredine u umjetnosti hrvatskih krajeva, Zagreb 1963. p. 68 sl. 77. Slikao je i ikonostas za Lepavinu 1777., koji je propao. (O tom dr M. Kolaric, Grabovan Jovan, ELU 2 p. 433 s liter. Vidi sl. u Feletar, Podravina o. c. p. 69)

⁷¹ A. Horvat, PB o. c.; dr R. M. Grujić, Mihajlo barun Mikašinović u knjizi Casti i dobru zavičaja o. c. p. 249—250. — D. Medaković, Marković Joakim, ELU 3 p. 410 s lit. Vidi sliku u: F. Šišić, Pregled povijesti hrvatskog naroda, Zagreb 1962. p. 291. — U povijesnome muzeju Hrvatske ima još predmeta iz toga kraja. Iz Lepavine npr: ikona s tri svetitelja iz 18. st, Bogorodica Bezdinska Petra Arsenaa (1779?) (vidi: Vera Borčić, Zbirka ikona Odjela Srba u Hrvatskoj, Zagreb 1974. p. 61—62; od knjiga 18. st. u upotrebi tog manastira: Privilegii... Beč 1745, ili Rasyzdenie, .. Beč 1794, vidi Radojica Kusturica, Zbirka srpskih knjiga od XV do sredine XIX stoljeća, Zagreb 1972. p. 55—56 i 75; pečatnjak iz g. 1706. od Jakova iz Topuskog, koplje, panagija, krst vjer. 18. st., krst iz g. 1769. drvorezaren s filigranom i emajlom, petohlejbica od srebra iz g. 1744, putir s bečkim žigom FS 1753, vidi: V. Borčić, Zbirka umjetnički obradenog metala Srba u Hrvatskoj, Odjel Srba u Hrvatskoj, Zagreb, 1971. p. 28—30. — Iz Koprivnice isti muzej ima npr.: tasu s inicijalima OM, vjer. 18. st. Austrija (?), vidi: V. Borčić, Zbirka... metala o. c. p. 22; bakrorez Raspeće iz 1750. po narudžbi Pavla Nenadovića; ikona na više polja — Praznici, ruski rad 18. st.; Bogorodica ikonopisca Teodora, ruski prov. rad 18. st.; Tajna večera 1674, vidi V. Borčić, Zbirka ikona o. c. p. 44—45.

⁷² Postoje npr. u Koprivnici kod franjevaca: kalež srebren, pozlaćen s natpisom na podnožju CALIX CORDIG. CAPRO. QUEM MICH. BURICH F. F. (tj. kalež koji provin. Trećoredaca, koji je dao načiniti Mihovil Burić); kalež s natpisom: Anno 170(?) C. C. SVB Guard. P. BM. (v. sl. kod o. P. Cvekan: Tristo godina o. c. p. 36), zatim kaleži u Koprivničkom Ivancu, Kutnjaku, Ludbregu, Malom Bukovcu, Ludbreškim Sesvetama, Velikom Bukovcu i u Virju. — Ranobarokni su ciboriji u Prugovcu, Martijancu i u Podravskom Novigradu (1732).

⁷³ A. Horvat, PB 14. VII 1972. i 17. VIII 1976.

⁷⁴ Vidi: o. P. Cvekan, Trista godina, o. c. p. 37 br. 1. Osim u Koprivnici ima ih npr. u Drnju, Imbriovcu, Koprivničkom Ivancu, Legradu, Ludbregu, u Velikom Bukovcu u Podravskom Novigradu (1752) (A. Horvat, PB 1960. i VIII 1976.)

⁷⁵ A. Horvat, PB V 1972, V 1973, VII 1976, a za Sv. Đurđ Ludbreški (visina 67 cm) u 1960.

⁷⁶ I. Lentić, Nekoliko radova augsburških zlatara u Hrvatskoj, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, Zagreb 1971., br. 2 p. 1—8 sa slikama.

⁷⁷ Za njega usporedi: o. P. Cvekan, Tristo godina, o. c. p. 37 br. 10, na ostale predmete: A. Horvat, PB 1960. — Moćnik je sv. Križa iz vremena prije rokoka npr. u Vel. Bukovcu, a s rokoko ukrasima, većinom u obliku monstrelance nalaze se u Koprivnici kod franjevaca (v. sl. 17a Cvekan o. c. p. 37 br. 9), u Legradu, te u Virju.

⁷⁸ Pacifikali iz vremena prije rokoka su npr. u Martijancu, Hampovici, Imbriovcu, a s rokoko ukrasima u Legradu i u Vel. Bukovcu (A. Horvat PB o. c. 1960.)

⁷⁹ Npr. u Sv. Đurđu Ludbreškom (A. Horvat, PB 1960. o. c.)

⁸⁰ Npr. u Gornjoj Poljani ili Rukljevinu, Kutnjaku, Ludbregu (A. Horvat, PB)

⁸¹ Npr. kod franjevaca u Koprivnici (P. Cvekan, o. c. p. 37 br. 13), sv. Đurđu Ludbreškom (A. Horvat, PB o. c. 1960.)

⁸² A. Horvat, PB 1960. 1973.

⁸³ A. Horvat, Prilog poznavanju o. c. p. 31 i PB 1973; za Kutnjak K. Dočkal Naša zvona i njihovi lijevaoci, Zagreb 1942. p. 75.

⁸⁴ O. P. Cvekan, Virje o. c. p. 89 sa sl.

⁸⁵ A. Horvat, PB o. c.; ista, Spomenici... u Medimurju o. c. p. 169—70 (za Legrad).

⁸⁶ D. Feletar, O. P. Cvekan, Virje o. c. p. 88 sa slikom, Legrad o. c. p. 142 sl. Neke kamene plastike bile su nekoć vjerojatno na pilu. Kip sv. Marije (1777?), sv. Roka i sv. Trojstva zatekla sam u cinktoru u Ludbregu. A kameni kip Pietà rustičnog majstora (vjerojatno oko g. 1770) danas s oznakom ML 1795, visok 93 cm, živo obojen, čuva obitelj Pavla Podobnika u Slanju. Mariji Vinter zahvaljujem na saopćenju da kip potječe iz ludbreških vinograda. (A. Horvat, PB 13. VII 1967. i 29. VI 1973.)

⁸⁷ Za te podatke (A. Horvat, PB 28. V 1973) zahvaljujem stanovnici ovoga mjesta Julijani Zucec, koja se sjećala da je »Matu« oborio vjhor. Za ostale podatke: A. Horvat, PB 1960. i 1973.

⁸⁸ I oni majstori koji su za sobom ostavljali djela koja mi danas smatramo umjetninama nastajala su unutar celovskog uređenja, kao i ostali predmeti i obrtnički proizvodi za dnevnu upotrebu. Obično ne doznajemo koji je majstor djelo načinio — osobito onaj domaći —, nego katkada iz računa vidimo tko je djelo naručio i koliko je stajalo.

* Fotografije:

Baričević dr Doris br. 2, 10, 14, 17, 20

Horvat Vladimir br. 1

Klaić Kruno br. 13

? Koprivnica br. 4

Krtelj Ljerka br. 18, Regionalni zavod za zaštitu spomenika u Zagrebu

Povijesni muzej Hrvatske u Zagrebu br. 16

Republički zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu: Szabo Gjuro br. 3

Vranić Nino br. 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 15, 19